

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020. gada 18. decembris

Informācijas apkopojums par krimināli sodītu personu klātbūtni ar bērnu aprūpi un izglītošanu saistītās institūcijās

Satversmes tiesas tiesnesis Jānis Neimanis lietā Nr.2020-36-01 “Par Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam” (turpmāk – lieta Nr.2020-36-01) bija lūdzis tiesībsargu viedoklī aplūkot arī informāciju, ja tāda ir tiesībsarga rīcībā, par to, kāda ir citu demokrātisku tiesisku valstu pieeja risku mazināšanā attiecībā uz krimināli sodītas personas klātbūtni ar bērnu aprūpi un izglītošanu saistītās institūcijās un pasākumos.

Viedokļa lietā Nr.2020-36-01 sagatavošanas laikā tiesībsarga rīcībā nebija informācijas par citu valstu pieeju lietā izskatāmajā jautājumā. Tiesībsargs lūdza Eiropas bērnu tiesību ombudu tīkla (ENOC) institūcijām sniegt informāciju par kārtību, kādā veidā valstis regulē iepriekš sodītu personu darbu ar bērniem. Kopumā uz tiesībsarga pieprasījumu atbildes sniedza 13 valstis.

Apkopojot sniegtās atbildes, var izdalīt četrus dažādus veidus, kā valstis regulē iepriekš sodītu personu darbu ar bērniem:

1. Piemērojot vispārējas normas bez izņēmumiem (arī Latvijas regulējums). Personas netiek individuāli izvērtētas, un par noteiktiem pārkāpumiem tiek piemērots aizliegums strādāt ar bērniem. Starp valstīm pastāv atšķirības, par kādiem pārkāpumiem šādi aizliegumi tiek noteikti un vai tie ir terminēti laikā.

Islandē tikai dzimumnoziegumu izdarīšana, neatkarīgi no laika, kad noziegums ir pastrādāts, liedz bez izņēmuma strādāt ar bērniem. Par citiem noziegumiem tādu ierobežojumu nav un kandidāti tiek izvērtēti individuāli. Līdzīga kārtība ir arī **Serbijas Republikā** – likums paredz ierobežojumus personām, kuras ir veikušas dzimumnoziegumus, bet neparedz ierobežojumus personām, kas ir veikušas cita veida noziegumus. **Horvātijā** atsevišķos tiesību aktos ir noteikti ierobežojumi personām, kuras ir pastrādājušas dzimumnoziegumus un dažos gadījumos arī citus noziegumus, strādāt ar bērniem.

Lietuvā strādāt ar bērniem ir aizliegts personām, kuras veikušas noziegumus, kas saistīti ar jebkāda veida dzimumnoziegumiem, bērnu pornogrāfijas izplatīšanu vai skatīšanos, bērna pakļaušanu prostitūcijai, bērnu tirdzniecību. Aizliegums ilgst neatkarīgi no tā, vai sodāmība ir dzēsta vai nav.¹

Igaunijā pastāv divu veidu regulējums atkarībā no noziedzīgā nodarījuma veida. Par noteiktiem noziegumiem sodīta persona ar bērniem strādāt nedrīkst neatkarīgi no sodāmības dzēšanas. Tas attiecas uz tāda veida noziegumiem, kā visa veida dzimumnoziegumi, cilvēktirdzniecība, prostitūcijas atbalstīšana un sutenerisms, slepkavība, bērnu pornogrāfija (tai skaitā bērnu pornogrāfijas skatīšanās un iegāde). Otra veida regulējums paredz aizliegumu strādāt ar bērniem vai vietās, kur uzturas bērni, tik ilgi, kamēr personai nav dzēsta sodāmība par pastrādāto noziegumu. Šāds regulējums attiecas uz noziegumiem, kas saistīti ar miesas bojājumu nodarīšanu, fizisku vardarbību, bērna nolaupīšanu, bērna prettiesisku aizturēšanu, bērna piespiešanu ziedot orgānus vai audus, bērna pārdošanu vai pirkšanu, bērna pakļaušanu alkohola ietekmei, alkoholisku dzērienu/narkotisku vielu pārdošanu/nodošanu bērnam, atkārtotu laupīšanu. Šie aizliegumi tiek piemēroti visiem bez izņēmuma, neparedzot individuālu izvērtēšanu.²

2. Darba devējs individuāli izvērtē personas piemērotību darbam ar bērniem.

Šajā gadījumā darba devējs izvērtē personas piemērotību darbam ar bērniem. Savu lēmumu tas balsta uz pieejamo informāciju par personu, kuru ir iespējams noskaidrot dažādos valsts reģistros.

Tāda kārtība pastāv **Zviedrijā**. Darba devējiem ir tiesības un dažos gadījumos arī pienākums (izglītības iestādēm, iestādēm, kurās mitinās bērni, personām, kuras strādā ar bērniem ar invaliditāti un tml.) pārbaudīt personas iepriekšējo sodāmību. Saņemot informāciju par personu un izvērtējot personas piemērotību darbam ar bērniem, tas ir darba devēja lēmums, vai personu var pieņemt darbā. Valstī nav noteiktu normu, kas par konkrētu noziegumu izdarīšanu aizliegtu personai strādāt ar bērniem. Tomēr, ja persona ir pastrādājusi noziegumu pret bērnu, tad, kā liecina Zviedrijas valsts prakse un tiesību sistēmas doktrīna, šādos gadījumos darba devējs gandrīz vienmēr nepieņem personu darbā. Darba devēja atteikumu pieņemt darbā persona ir tiesīga pārsūdzēt tiesā.

Arī **Beļģijā** personas, kuras vēlas strādāt ar bērniem, iesniedz iepriekšējās sodāmības dokumentu darba devējam, kurā tiek iekļautas ziņas par iepriekšējiem sodiem (arī administratīvajiem). Tad darba devējs individuāli izvērtē personas piemērotību amatam.

Īrijā esošais regulējums noteic darba devēja pienākumu nodrošināt, ka bērni, kuri izmanto darba devēja pakalpojumus, atrodas drošā vidē. No šī pienākuma izriet

¹ Avots: *Law on Fundamentals of Protection of the Rights of the Child, Article 30.*

² Avots: *Child Protection Act, Par.20* Pieejams:

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/511012019009/consolide>

nepieciešamība individuāli izvērtēt darbiniekus³ Īrijā darbojas Nacionālais pārbaudes birojs (*National Vetting Bureau*), kurā var vērsties darba devējs ar lūgumu sniegt informāciju par personu (veiktajiem noziegumiem un citus zināmus aspektus), pamatojoties uz iegūto informāciju, darba devējs pieņem lēmumu vai uzsākt darba attiecības.⁴

3. Neatkarīga valsts iestāde izvērtē personas piemērotību darbam ar bērniem.

Šādos gadījumos darba devējs vai persona, kas vēlas uzsākt darbu, vērsas atbildīgajā institūcijā, kas dod savu slēdzienu par personas piemērotību darbam ar bērniem. Šāda institūcija nedarbojas tikai kā informācijas centrs, bet gan tajā tiek veiktas darbības, kas ietekmē par personu sniegto vērtējumu vai arī norāda uz iespējamajiem riskiem, kas saistās ar šīs personas iespējamo nodarbināšanu. Lai arī nereti pie šāda regulējuma darba devējs joprojām izvērtē katru gadījumu, tomēr tas ļoti ietekmējas no šādas institūcijas, turklāt šādām institūcijām ir tiesības uzlikt liegumu personai strādāt ar bērniem.

Tāda sistēma darbojas **Lielbritānijā**. Personu piemērotību amatam darba devējs vērtē individuāli, tomēr šo procesu ietekmē iestāde “*Disclosure and Barring Service*” (Informācijas atklāšanas un personas aizliegumu pakalpojumi (turpmāk – Iestāde)), kurā var vērsties privātpersona, lūdzot dot atzinumu par sevi, lai to iesniegtu potenciālajā darba vietā, vai arī darba devējs, lūdzot sniegt informāciju par konkrēto personu. Iestāde veido “aizliegumu sarakstu” (*Barred list*), kurā tiek iekļauti cilvēki, kuriem aizliegts strādāt ar bērniem vai pieaugušajiem. Sarakstā var iekļūt trīs veidos: 1) automātiski – ja persona tikko ir pastrādājusi smagu noziegumu (ir tikko notiesāta vai ir aizdomās turamā statusā), tad Iestāde saņem ziņas no valsts policijas un iekļauj personu šajā sarakstā; 2) atklājot (*disclosure*) - ja caur informācijas pieprasījumu, tiek iegūtas ziņas par personu, kas var apdraudēt bērnus/pieaugšos, tad Iestāde var lemt par šīs personas iekļaušanu aizliegumu sarakstā; 3) norīkojot (*referral*) – ja darba devējam vai iestādei ir aizdomas par kādas personas nepiemērotību darbam ar bērniem/pieaugušajiem, tad viņš var vērsties Iestādē ar lūgumu izvērtēt šīs personas piemērotību. 2. un 3. gadījumā Iestāde veic individuālo izvērtējumu. Ja Iestāde konstatē, ka personas nodarbinātība darbā ar bērniem vai pieaugušajiem var būt bīstama, tā iekļauj personu aizliegumu sarakstā, kas savukārt liedz darba devējam viņu pieņemt darbā. Privātpersona, kura ir iekļauta aizliegumu sarakstā, var arī vērsties individuāli Iestādē un lūgt izņemt sevi no tā.⁵

³ Avots: Children First Act 2015, available here:

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2015/act/36/enacted/en/html>

⁴ Avots: National Vetting Bureau (Children and Vulnerable Persons) Act 2012, available here:

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2012/act/47/enacted/en/print.html>, and the Criminal Justice

(Spent Convictions and Certain Disclosures) Act 2016, available here:

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2016/act/4/enacted/en/print.html>.

⁵ Avots: Disclosure and Barring Service,

<https://www.gov.uk/government/organisations/disclosure-and-barring-service/about#barring>

4. Tiesa lemj par aizliegumu strādāt ar bērniem.

Šādos gadījumos valstī nepastāv vispārēju tiesību normu, kas paredzētu aizliegumu strādāt ar bērniem, bet tiesa var piespriest personai aizliegumu strādāt ar bērniem.

Tāda kārtība pastāv **Moldovā**, bet tā ir attiecināma tikai uz ierobežojumiem strādāt par pedagogu. Tiesa var piespriest liegumu strādāt par pedagogu vai arī tāds liegums iestājas, ja pastrādāts noziegums (normatīvie akti neprecizē, kādi tieši noziegumi). Netiek atsevišķi izdalīti dzimumnoziegumi.

Līdzīga kārtība daļēji pastāv arī **Polijā** - par smagiem noziegumiem pret bērniem tiesa var piespriest personai aizliegumu strādāt ar bērniem. Polijā tiesa vienmēr piespiež tādu aizliegumu, ja persona ir sodīta par dzimumnoziegumu. Tomēr atsevišķi specializētie tiesību akti var noteikt kritērijus konkrētas jomas darbiniekiem, piemēram, nosakot, ka persona nedrīkst būt iepriekš sodīta, tai jābūt veiktām veselības pārbaudēm, tai jābūt ar labu reputāciju, tai nedrīkst būt atņemtas vecāku aizgādības tiesības, un tml.

Dažas valstis izmanto vairāku veidu regulējumu. Piemēram, **Nīderlandē** darba devējs veic gan individuālu izvērtējumu, gan pastāv vispārējas normas, kas paredz, ka personas, kas pastrādājušas dzimumnoziegumus, nedrīkst strādāt ar bērniem. Dzimumnoziegumiem netiek dzēsta sodāmība, un personai ir liegums strādāt ar bērniem neatkarībā no tā, kurā vecumā noziegums ir ticis pastrādāts. Par citiem noziegumiem personai dzēšas sodāmība, un darba devējs tādejādi nevar noskaidrot iepriekš veiktos noziegumus. Nīderlandes esošā kārtība paredz arī, ka darba devēji var lūgt personai iesniegt "uzvedības sertifikātu" (VOG). Šādu uzvedības sertifikātu piešķir Nīderlandes Tieslietu ministrija, individuāli izvērtējot personas pieteikumu un par viņu pieejamos datus.⁶ Tomēr ne visas iestādes pieprasa šādas izziņas, un parasti pēc tam, kad darbinieks ir pieņemts darbā, atkārtotas pārbaudes nenotiek. Obligāta VOG dokumenta pieprasīšanā ir nepieciešama izglītības iestādēs un iestādēs, kuras aprūpē vai sniedz veselības pakalpojumus bērniem. Regulāras darbinieka pārbaudes arī pēc tam, kad darbinieks ir ticis pieņemts darbā, notiek tikai darbiniekiem bērnu aprūpes un pirmskolas izglītības iestādēs.

Spānijā, lai strādātu ar bērniem, persona nedrīkst būt iepriekš sodīta par seksuāla rakstura vai bērna tirdzniecības vai izmantošanas noziegumiem⁷. Spānijā darbojas centralizēts dzimumnoziedznieku reģistrs, kas sniedz informāciju par personām, kuras ir notiesātas par šāda veida noziegumiem. Reģistra mērķis ir izsekot un kontrolēt iepriekš sodītās personas.⁸ Citi likumi neierobežo personas tiesības būt nodarbinātām darbā, kurā ir saskarsme ar bērniem. Tomēr Krimināllikumā⁹ ir

⁶ Avots: <https://www.justis.nl/producten/vog/certificate-of-conduct.aspx>

⁷ Organic Act 1/1996 on the Legal Protection of Minors. Available at: <https://www.boe.es/buscar/act.php?lang=es&id=BOE-A-1996-1069&tn=&p=>

⁸ Royal Decree 1110/2015. Available at: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2015-14264>

⁹ Criminal Code, 45.pants. Pieejams: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444&p=20190302&tn=1#s5>

paredzēts, ka tiesa kā vienu no soda veidiem var piespriest aizliegumu darboties kādās noteiktās jomās. Šāds sods ir terminēts laikā un attiecas arī uz ar vardarbību saistītiem pārkāpumiem.¹⁰ Šāda veida tiesas liegumi nav atrodamī centralizētajā dzimumnoziedznieku reģistrā.

Secināms, ka valstis ir noteikušas kārtību, kādā veidā vērtēt personu, kuras ir sodītas par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, piemērotību darbam ar bērniem. Lielākoties valstis piemēro individuālu izvērtējamu, taču izņēmums ir noziegumi, kuri ir pastrādāti pret bērniem, sevišķi dzimumnoziegumi. Gandrīz visās valstīs attiecībā uz dzimumnoziegumiem personai iestājas neterminēts aizliegums strādāt ar bērniem. Attiecībā uz citiem ar vardarbību saistītiem noziegumiem valstu regulējums nav tik strikts un lielākoties ir balstīts uz personas individuālu izvērtējamu vai arī pastrādātā noziedzīgā nodarījuma laiku.

Tiesībsargs

J.Jansons

K.Freiberga 67201408
kristina.freiberga@tiesibsargs.lv

¹⁰ Turpat, 152.pants